

ԼՕԶԱՆԻ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ

ՀԱՆԳՈՅՑԸ

ԵՒ ՀՆԱՐԱՒՈՐ ԼՈՒԾՈՒՄԸ

(Շար. տես Բազմ. 1927 էջ 847)

ՀԱՄԱՌՈՑ Լուսարտնութիւն մը Եկեղեցական միութեան իսկութեան վրայ պիտի լուծէ մեզի Լօզանի թիւր կարծիքներու հանգոյցը, Եկեղեցին իբրև տեսանելի ընկերութիւն մը՝ հաւատացեալներու բազմութենէ բաղկացած՝ մի մարմին է, իր միութեան կապը, ինչպէս ամէն ընկերութեան մէջ, միեւնոյն վախճանի տեսութիւնը և առ այն համեմատելի ձգտումն է մէկ վարչութեան ուղղութեամբ և միասնական հարկը երեքկի միութեան, միտքերու, կամքերու և վարչութեան. այս յետինս երկու առաջիններուն արտադրիչն և ուղղիչն է։ Այս առաջին վարչական միութիւնը կը պահանջէ գերագոյն անկախ վարիչ իշխանութեան միակութիւնը, ուստի անըմբռնելի է անկախ և ինքնավար Եկեղեցիներու միջև միութիւնը վարչութիւնը։ Պարզ դաշնակցութիւն մը երբեք չի կրնար մի կազմել, որովհետև եթէ բազմաթիւ անկախ ինքնավարութիւններ են, արդէն բազմաթիւ ընկերային ուրոյն միութիւններ (Unité) կը ձևացնեն. միութիւններու գումարը բազմութիւն միայն առաջ կը բերէ։

Այս սկզբունքը կը զօրէ հաւատարմապէս Եկեղեցւոյ ալ, ոչ միայն անոր ճշմարիտ ընկերութիւն մ'ըլլալուն համար, այլ ուրովհետև այդպէս է իր Հիմնադրին հաստատութենէն։ Զափազանց յայտնի են Նոր կտակարանի այն հատուածները ուր վարչութեան այս միութիւնը հաստատուած է Գրիստոսէ և գործադրուած Առաքեալներէն։ Նոյնպէս յայտնի են Եկեղեցւոյ առաջին դարերէն սկսեալ Ս. Հայրերու վարդապետութիւնը և Եկեղեցւոյ աւանդութիւնը՝

ուստի հոս այդ անվերջ փաստերը երկրորդել անտեղի է։

Երկրորդ միութիւնը, մտքերու՝ միեւնոյն վախճանին տեսութեամբն է, Բայց եթէ բընական ընկերութեան վախճանը ժամանակաւոր բարոյութիւնն է, և այդ՝ բնագոյով ծանօթ ամէն մարդու, համեմատութեան գերբնական ընկերութեան — որ է Եկեղեցին — գերբնական վախճանը՝ միայն գերբնական յայտնեալ ճշմարտութեան ուսուցմամբ կը յայտնուի։ Աստի կը ծագի հարկը որ Եկեղեցւոյ վարչութիւնը ծանօթացնէ իր վախճանը, այս է փրկութեան տեսութիւնը՝ ամէն անհատի որ իրեն կ'անդամակցի։ Բայց բանաւոր հաւատքին էութիւնը կը պահանջէ յայտնութեան ամբողջութեան հաւանութիւն, ո՛չ ներգործարար ամենուն առանձին, ինչ որ հանրութեան համար անհնար է, այլ գէթ մտքի տրամադրութեամբ բոլորին. այս է ներգործարար հիմնական ճշմարտութիւններուն և լռելիայն պատրաստակամութեամբ ընդունելու ամէն ինչ որ Եկեղեցին կ'առաջարկէ իբրև Աստուծոյ յայտնուած ճշմարտութիւն։ Որովհետև միեւնոյն հաստատուային հեղինակութիւնն է որ կը պարտադրէ մեզի յայտնութեան մէջ մի յօդուածը. ուստի միեւնոյն գերբնական շարժառիթն է որ զիս կը մղէ հաւատարմութեան մեծ խորհուրդին և նոյն Փրկչին դատապարտութեան ու մահուանը Պոնտացի Պիղատոս դատաւորին ձեռքով, Հետեալաբար հաւատքի պարկեշտներուն հանդէպ ո՛չ մէկ ընդունութեան ազատութիւն ընդունելի է։

1. Մ. Թ. Ժ. 18-19, Բով. 11Ա. 15-17. — Գործք Ա. Ա. 15. Բ. 14. Ժ. Ժ. 7-14 են. տես նաև այս

հատուածներու համապատասխան Ս. Հայրերու մեկնութիւնը, և Տիեզերական փողոց պատմութիւնը։

ուստի Եկեղեցին ալ իրրե վարդապետ քրիստոնէական հաւատալեաց՝ պարտական է ամբողջական հաստատքը պարտադրելու մէջ մի անդամի. այսու միայն կրնայ գուշացնել ու պահպանել իր անդամներուն մէջ միակ հետադարձ հարկաւոր հաստատքի միութիւնը։ Եկեղեցւոյ այս իրաւունքին կը համապատասխանէ հաւատացելոյն մէջ պարտաւոր ընդունելու ամբողջութեամբ ինչ որ ան կ'ուսուցանէ։ Ընտրութեան ազատութիւն չկայ ոչ վարդապետին և ոչ աշակերտին. առաջնոյն չկայ, որովհետեւ Յայտնութեան պայմաններուն ենթակայ է, անոր Մեկնիչն է միայն և Ուսուցիչը վերջնոյն չկայ, որովհետեւ թէ Յայտնութեան և թէ անոր վարդապետին ենթակայ է։

Ուստի անհաւանելով Յայտնեալ ճշմարտութեան, կամ խորհելով զայն՝ հեռախօսուող կը նկատուի քրիստոնեայն, իբրեւ պատասխար Աստուծոյ և իրմէ վաւերացուած Եկեղեցական իշխանութիւնէն։ Հուսկ կը հետեւի որ անհնարին է միութիւն աշխատանք Եկեղեցիներու միջև որքան անոնք կանխաւ չեն հրաժարիր իրենց զարտուղութիւններէն։

Հեթանոսաց Առաքեալը հրաշալի կերպով կը պարզէր Եփեսացւոց՝ այս միութեան գաղտնիքը։ Սերք, խաղաղութիւնը որ պէտք է զուգէր զանոնք, կը հիմնէր նա տերութեան, հաստատքի և խորհուրդներու միութեան վրայ, զորս կ'ենթադրէ արդէն իբր ընէ անբաժան, և ոչ թէ հակառակը։ Կը գրէ «մի և Տէր, մի հաստատք, մի մկրտություն» (Եփ. ք 5)։ Նոյնպէս մի Հայր ունինք զԱստուած (6)։ Թէպէտեւ Քրիստոս բաշխեց իր Եկեղեցւոյ մարմնոյն զանազան և անհաւասար պարգևներ, կարգելով «զմանն առաքելաւ, զմանն մարգարէս... զմանն հովիւս և վարդապետս...», սակայն անոնք ամէնն ալ են «ի հաստատութեան սրբոց, ի գործ պաշտաման, ի յեղեղման մարմնոյն Քրիստոսի», այս է հաւատացեալ-

ներու, Եկեղեցւոյ, Քրիստոսի մարմնոյն՝ շինութեան համար, թէ ըստ ծաւալման և թէ ըստ կատարելագործման։ Ուստի ըստ Առաքելոյն պաշտօնէութեան և շնորհաց զանազանութիւնն ալ չի խափաներ միութիւնը Քրիստոսի մարմնոյն. որովհետեւ անոնք հաստատուած են իբր միջոց՝ «մի և չէ հասցուք ամենեքեան ի մի միարանութեան հաստատք և գիտութեան Որդոյն Աստուծոյ» (թ. 13), այսինքն հաստատքի և Քրիստոսի ձեռնադրման՝ միութեան, այր կատարեալ լինելու չափ ի հաւատոս, ի բարս, և ի շնորհս (թ. 13)։ Եւ թէ այս ամէն բան տեսանելի Եկեղեցւոյ կը վերաբերի՝ յայտնի է նախ յաշորդներէն (տ. թ. 14-6)։ Բաց աստի երանական կեանքի մէջ հաստատքը զոյութիւն չունի՝ Այս խնդրոյս մասին կարելի է դուռ համեմատել Ա. Տիմ. 2. 3-16, մանաւանդ 13-14. Բ. Տիմ. 3. 1. և Բ. Գ. Գ. զլուրները, ուր միշտ կը շեշտէ Առաքեալը հաւատքի շարունակութեան և անաղարտ պահպանութեան վրայ։

Ուրեմն հաւատոյ միութիւնը ոչ միայն հետադարձ ալ հարկաւոր է ճշմարիտ Եկեղեցւոյ. որուն անթերի իրագործման համար միայն արուած է Անսխալականութիւնը, առանց որոյ՝ ունայն է դաւանական միութեան ամէն փորձ։

Յետին միամտութիւն և յիմարութիւն պիտի ըլլար աներկմիտ յարիւ երբեք շնը-մարուած և անըմբռնելի ճշմարտութիւններուն՝ երբոր զանոնք Աւանդողը վարդապետական անսխալ հեղինակութեամբ հոխարացած չճանչցուէր։ Ս. Գրոց անսխալութիւնը անբաւական է հաւատացեալին մտքին համար, որովհետեւ անսխալ Մեկնիչի կարօտ է։ Դեռ թէ ան ամէնուն Եկեղեցւոյ պատմութեան բարդ էջերը. քանի՜ բիւր աղանդներ ու աղանդաւորներ ձևացան Ս. Գրոց աշխատանք մեկնութիւններով. և այն անկախ ոգին ստեղծեց բողոքականութիւնը, որ հուսկ հասաւ մինչև բանապաշտու-

1. Բնագիրը ունի εις την ενότητα της πίστεως και της διγύψσεως του νου του θεού, ուր ειργάσασθε — ճանաչեմք, ծանօթութիւն, որուն լատինէ իբր հոմանիշ

agnitio գրած է. Zorell, Lexic. Graec. N. T.

2. Տես Աւետիքեան, Մեկն. Թղթ. Պողոսի, հատ. Բ. էջ 561-576 ևն. Վենետիկ, 1811.

թիւն, ամէն դատաւորենէ հրաժարելու, կամ ամենուն հանդէպ հաւասար աչքով նայելու, այս է անտարբերութիւնը:

Ուստի ՏՐԹ. Հիդլէմի առաջարկն ալ, ցանկացուած դաւանական միութեան չի հասցնել այս հիմնական թերիին համար: Ունայն ճիգ մ'է հիմնական յայտնութեան վրայ միանալու փորձը՝ առանց յատկապէս ժողովական մեկնութեան՝ երբոր կ'անտեսուի Ան-սիսալ վարդապետը որ հիմնականը յաւելուածականէն զատելու պաշտօնն ունենայ: Ասոր թերին աստուածաբաններու քուէն չէ կարող լրացնել, որ յինքեան մարդկային սիւլական և զազկադիպուն հեղինակութիւն մ'ըլլալով՝ յաւելտ անբաւական է մեր գլուխը խոնարհեցնելու ահաւոր ճշմարտութեանց ներքեւ, ուստի կամ ոչ մի բանաւոր քրիստոնէութիւն և կամ ուղղափառութիւն՝ Անսիսալ վարդապետի Աթոռին ջուրջ: Ահա վերջին լուծումը հաւատքի միութեան հարցին:

Խաբէական է նաև ինչ որ կ'ըսէ ՏՐԹ. Հիդլէմ Ս. Գրոց և հանգանակի բանա՝ ձեռնորուն հանդէպ մեր ունեցած ազատութեան և փոփոխելու իրաւունքին: Իրաւ է թէ յայտնեայ ճշմարտութեան կը հաւատանք, բայց կ'ընդունինք նաև թէ Ս. Գրիւրը անսխալ է, որուն արտաքրին բանաձեւին ալ կապուած ենք «Իբրև ներշնչման մասնաւոր տեսութեան»: Այլապէս չի մընար այն խօսքը որ երկնքէն իջաւ — Նոյնպէս հանգանակներն ալ «Իբրև առանձին պահան արտայայտութիւն հաստատոյ ի Գրիստոս» անսխալ են, ոչ ներշնչման մը զօրութեամբ, այլ որովհետեւ Մի և Անսխալ Եկեղեցւոր անմղար դաւանութեան արտայայտութիւններն են: Իւր արտաքրին բանաձեւին մէջ ալ կը ներկայացնեն մեզի Եկեղեցւոր բարբառը, յաճախ ներշնչեալ Գրքին բառերով հիւսուած. և իբրև մարդկային մտքին բնական արտայայտութիւններ՝ անկախ իմաստասիրական դպրոցներու ազդեցութենէն՝ ամէն դարու համար և ամէն մտայնութեան իմանալի են: Հեռաւոր ոչ մի հարկ հաւատքի ճշմարտութիւնները, «ոտիչ ձևով» քան ինչ որ

են, աւանդելու «ապուղայ ժամանակին պահանջներուն համեմատ»՝, այսինքն զանոնք փոփոխելու իսկ անհատներուն համար նըման ազատութիւն մը ոչ միայն անհարկի է այլ լայն ասպարէզ տալ մ'է մոլորութեան: Դարձեալ ՏՐԹ. Հիդլէմ Նոր կտակարանի և Ս. Հայրերու անտեղեակ պէտք է եղած ըլլայ կարենալ ըսելու համար թէ խորհորդներու մասին ոչ մէկ պարտատրիչ հաւատք կայ, կամ թէ կոպիտագոյնութեան անհրաժեշտ ստիպողական չէ: Եթէ Փրիստոսէ հաստատուած են ասոնք, ունին էութիւն մը, ուրեմն չենք կարող ըստ կամա հաւատք մը հնարել անոնց մասին, այլապէս կը դադրին ըլլալէ այն որ էին Փրիստոսի հաստատութենէն, որ է խորհուրդ մը:

Հուսկ կու գայ յորորդ Միութիւնը, այս է Սիրոյ և Հաղորդակցութեան, կամքերու միութիւնը: Ճշմարիտ Սիր և համաբախտութիւն, այնքան թեւադրուած Փրիստոսէն, մի միայն մէկ վարչութեան և դատաւարութեան վրայ հիմնուածն է: Այլապէս մինչ անկախ և ինքնավար մարմիններ կը ծնան Եկեղեցիները, ու դաւանանքով ալ զատուած, զուտ հակասութիւն կը կազմէ անոնց միջև քրիստոսադիր հակադրութեան և հաղորդակցութեան փոքր: Հնարաւոր է զօրանքից դաւանակցութեան համաբախտութիւն մը, որով՝ զիրար յարգեն ու չգտուին, բայց այս քաղաքացիական սերը յանձնու հետի է այն սիրոյ միութեան՝ զոր Յիսուս իր Հօրմէն խնդրեց և ընդունեցաւ իր Եկեղեցւոյն համար Յովհ. Ժե. 9-11 և 20-23 հաստատածներուն մէջ:

Բ. — Լօգանի վարդապետական այս թերի կէտերը ցուցադրելէն վերջ կարելի է գուշակել անոր գործնական ելքը: Այս քան անհաւասար հիմքերու վրայ միայն ճշմարիտ անմիութիւն կամ աղիտաբեր առ-

1. Յայտնի է, խօսքը այն հանգանակներու մասին է զորս կամ Եկեղեցին շարադրած ու վաւերացուցած է իր Տիեզերական մոլորակներով կամ Առաքելական աւանդութեան հեղինակութեամբ:

2. Տես Սիրոյ, 1927 թ. 7-8. էջ 197. դ:

երևոյթ միութիւն մը կրնար բարձրանալ, ինչպէս որ իրապէս տեսնուեցաւ: Ճշմարիտ անմիտքիւն կամ ինչ որ նոյն է, կատարեալ հերձուած մը թէ՛ վարչութեան թէ՛ դաւանանքի և թէ՛ սիրոյ հաղորդակցութեան մէջ, օրինաւորուած և վաւերացուած փոխադարձ համաձայնութեամբ:

Վաւերացուեցաւ առաջինը, վարչական հերձուածը, որովհետեւ անտեսուեցաւ առնոր շուրջ միութիւնը, և ժողովականներու պաշտօնական արտայայտութիւնները առհասարակ եկեղեցական անկախ ինքնավարութիւններու ջատագով եղան: Միացեալ պաշտօնէութեան մը կազմութիւնը զոր որոշեց՝ չի կրնար փոխանակուիլ վարչական միտքեան տեղ, պաշտօնեաներու զաւանկացութիւնը միայն ըլլալով. մասնաւոր ահա՛ անհար է նոյն իսկ ուղղափառ մտքով առնուած վարչական միտքիս, քանի որ Լօզանի որոշումներուն համեմատ իւրաքանչիւր անհատ-պաշտօնեայ իր իշխանութիւնը ուղղակի Քրիստոսէն կ'ընդունի, որով միայն Քրիստոսի ենթակա է, անկախ իր պաշտօնավարութեան մէջ եկեղեցական ո՛ր և իցէ երևելի հեղինակութենէ: Ամէնքն ալ այնքան ինքնիշխան և անուար կ'երևին աւետարանելու մէջ որքան եղան Առաքեալները միայն: Չհաշխարհիկ երազանք, որ սակայն պատրանք մ'է լոկ:

Վաւերացուեցաւ նաև դաւանական անմիտքիս, քանի որ չյանգեցաւ վերջական ստոյգ որոշման մը. և Եկեղեցիները մեկնեցան այնպէս ինչպէս եկեր էին, իրենց նախնական դաւանութիւններով, հաւատքի անտարբերութեան ոգիէն մազաչափ մ'իսկ չհեռանալով, Հուսկ ձախողեցաւ սիրոյ միութիւնն ալ, քանի որ ձախողած էին բուն իսկ սիրոյ հիմքերը:

Ուրեմն Լօզանէն ճշմարիտ աւետարանական հիմքերու վրայ հաստատուած միացեալ Եկեղեցի մը չեղաւ, և չէր ալ կրնար ելլել, այլ միայն կարելի էր աղիտաբեր առերևոյթ միութիւն մը ձևացնել

այլազան համայնքներու միջև: Աղիտաբեր ա) այն խորհրդարանի զաւանկացութեան համար, որով ճշմարիտ միութեան հարկը՝ շեշտուած Քրիստոսէ, Առաքեալներէն, բոլոր տիեզերական ժողովներէն՝ դաւանանուեցաւ. բ) այն տիրապետութեան համար զոր պիտի իրականացնէին ազդեցիկ մեծ զանգուածները, որոնք առհասարակ մոլորագոյններն են, նուազ մոլորեալ փոքր համայնքներու վրայ, որպիսի կը համարուին Որթոտոքս և Արևելեան ինքնավար Եկեղեցիները. գ) այն անկերպարան մեծ Համայնքին կազմութեան համար որ յառաջ պիտի գար մասնականներու խորհուրդէն, որուն բախտը ոչ միայն սիսակաւ ալ և սխալ վրայ հիմնուած Յանձնախումբի մը ձեռքը պիտի մատնուէր:

Ահա Լօզան հրապարակային խոստովանութիւն մ'եղաւ հոն գումարուած 86 կամ 90 Եկեղեցիներու ներքին անբաւականութեան, խիստ նշանակալից է այս մասին Տքթ. Հիդլէյի մէկ պատգամը որ մինչ կը թարգմանէ մեզի համագումարին լռելեայն բայց ընդհանուր անհիմն մէկ վարկածը, միանգամայն ճշմարտութիւն մ'ալ կը յայտնէ. « Որովհետեւ Եկեղեցին թաժտուած է, կ'ըսէ, բոլոր կարգերն ալ անկանոն են և ոչ մէկ յաղորդարժեք կատարեալ » (ժամանակ, օգ. 16): Այս որքան ճշմարիտ է համագումարին մասնակից Եկեղեցիներուն հանդէպ, իրեւ անոնց բացայայտ կամ լռելեայն բայց անկեղծ արտայայտութիւնը, նոյնքան զձուձ իմաստակութիւն մ'է՝ երբոր Քրիստոսի հաւատաւով Եկեղեցւոյն վրայ իմանանք. պարզ հետեւանք Անոր մշտնջենաորոքեան անտեսումին:

Վասն զի ինչպէս կը յղանայ Տքթ. Հիդլէյ ընկերութեան մը մէջ պատահած հերձուածը երբոր այս թէ՛ իրաւամբ (de jure) և թէ՛ արդեամբ (de facto) մշտնջենաոր է: Բիւրեղի մը փշրուելուն կը նմանեցնէ որուն ոչ մէկ հատուածը ամբողջ

1. Ճիշտ այն ճեպ ինչպէս պոլեմիկ հայ թերթ մը կը հնդէք Ազգայն ժողովը այս կծու բայց ուղիղ բա-

ցատրութեամբ «Համաձայնուեցին որ չհամաձայնուին»:

2. Տես Բագմ. Թ. 10. էջ 319:

լուծեան կը հաւասարի. բայց բարոյական մարմնէ մը, այսինքն ընկերութենէն, իմրակի մը անջատումը՝ որքան ալ ստուար ըլլայ՝ միայն անոր ծաւալը կը չափաւորէ առանց իսկական էութեան փոփոխութիւն, քանի որ այդ ընկերութիւնը կը յարաստէ իր օրինաւորութեան մէջ:

Ուրեմն դեռ այսօր կայ Եկեղեցի մը որուն հաւատքը մի է և ուղղափառ, որուն յաջորդութիւնը օրինաւոր է և մէկ է վարչութիւնը, յորում անդամները կը միանան սիրոյ կապով մը իրարոյ հետ, և որ պիտի տէ՛ն ալ մինչև աշխարհի կատարածը նոյն սերտ միութեամբ, հետզհետէ միշտ աւելի մեծ ծաւալով: Թէ՛ այս Եկեղեցին Լօզանեան համագումարին մասնակցողներէն ոչ մէկն էր՝ զայս իրենց ալ խոստովանեցան: Բայց կայ աշխարհիս վրայ Եկեղեցի մը որուն հարադատութիւնը և կենսունակութիւնը՝ կնքուած է քսան դարերու անյողգող վկայութեամբ, Հոռոմայ Եպիսկոպոսին հաղորդակից և հնազանդող բիւրաւոր հովիւներու և մասնական Եկեղեցիներու միութեան մէջ. այս է Մին, Սուրբ, Ընդհանրականը (կաթողիկէ) Առաքեալականը: Որուն Հռոմեական մակդիրը ոչ թէ ազգային սահմանափակումի մը իմաստը կու տայ, իբրեւ թէ կաթողիկէին (ընդհանրականին) հակադրուող, ինչպէս կ'ուզեն հակառակորդները, այլ ծագում առած է իր իրաւասական կեդրոնէն, միակ Պետին Աթոռէն, պարզապէս կարենալ որոշելու համար մասնականի մէջ միւս ամէն տեղական Եկեղեցիներէն՝ որոնք Քրիստոսի հիմնածը չեն: Այսպիսի Եկեղեցի մը կազմել պիտի ըլլար Լօզանի գաղափարականը, եթէ անկեղծ էր իր ձեռնարկը. բայց որովհետեւ կայ արդէն ան, կրկինն ալ հակասութիւն մ'է, ուստի որիշ բան չէր մնար բայց եթէ ի սփիւռս աշխարհի թաղաւորող այս Սիրոյ տաճարին լոյսին մէջ գալու սիրոյ և փառաբանութեան երգով, հոն՝ ուր միայն «Տէր յայտնեսցի, և փառք նորա երեւեսցին»:

1. Եսայի. Կ. 2.

Այս Եկեղեցին ծանօթ էր Լօզանցիներուն, զոր հրաւիրեցին ալ, և որուն բացակայութիւնը ոմանց ցաւով ոմանց կարեկցութեամբ մը, և ուրիշներ երգիծախառն շեշտով մը յիշատակեցին. այս զոյգ վերջիններուն մենք ալ կը կարեկցինք առանց հեգնելու սակայն, իսկ այդ բացակայութեան համար վշտացողներուն կը լուսաբանենք խնդիրը:

Հոռոմայ Եկեղեցին ոչ թէ նուազ ցանկացող մ'էր միութեան, այլ որովհետեւ գիտակից իր ուղղափառութեան՝ չէր կրնար մաքնակցիլ ժողովի մը որուն հիմերը դաւաճանութիւն մ'էին ճշմարտութեան դէմ՝ առ սէր կեղծ համաձայնութեան: Ոչ թէ բունը ճիշդին կը մերձենայ, այլ սա՝ անոր, այն ատեն միայն բունն ալ միացած կ'ըլլայ և իր կենսահիւթը կը ծաւալէ ընծիւղին մէջ: Ճշմարտութիւնը չի կրնար համերաշխիլ իր իսկութեան նուագումին կամ վերածումին: Ուստի ժողովի մէջ իր դերը տարբեր պիտի չըլլար քան ինչ որ Ս. Պետրոս կամ Ս. Ստեփանոս կատարած էին Եկեղեցւոյ արշալոյսին՝ Հրէից ժողովարանի մէջ: Բայց ստոր համար ալ աւելորդ էր Լօզանի փոքր դահլճին մէջ ամփոփել իր ձայնը զոր տաք դարէ ի վեր Ռոմոսոց Եկեղեցիներուն, հինգ դարէ ի վեր Բողոքական և Անկիթգաններու ամէն ճիւղաւորումներուն, և յետին զոյգ դարերու մեր հայ եղբայրներուն ուղղեց և կ'ուղղէ իբրեւ մայր մը՝ իր արգանդին սերելի ծնունդին, զորս պարագայական դէպքերը միայն իրմէ հեռացուցած են. որովհետեւ ամէն վաւերական մկրտութիւն զերախան ուղղափառ կաթողիկէ Եկեղեցւոյ գիրկը կը յանձնէ իրաւամբ. նախ անոր կ'անդամակցին և ապա կը զատուին դասաւորելու համար:

Լօզանի համագումարին վրայ այսքան ծանրանալէն վերջը յոյժ դատապարտելի պիտի ըլլայինք եթէ սքողէինք մեր արդար տրտունջը՝ վաղեմի Հայ Եկեղեցւոյ անուամբ հոն ներկայացուած տեղեկագրին մասին՝ զոր կատարեցին Տէր Գրիգորիս Պալաքեան և Տէր Ղեւոնդ Դուրեան Սըր-

բազմանիւրը, Ուսանողս պաշտպանած սկզբունքներու վրայօք արդէն մեր տեւ սովորները յայտնած ըլլալով, հոս միայն վերջնոյն ճառը նկատի կ'առնենք, որ Հայ Եկեղեցւոյ կազմակերպական և դասանաբանական սկզբունքներու ուրուագիծը տալ կը փորձէ՛ Պիտի չուզենք վիճել Գեր. Նուի-րակներուն ունեցած իշխանութեանը և ազատութեանը վրայօք՝ պարզելու հրապարակաւ իրենց Եկեղեցւոյն այսօրուան տեսութիւնները. բայց կը բողոքենք երբ անոնք ներկայացուին իբրեւ հին ողջամիտ Հայ Եկեղեցւոյն բեմերէն քարոզուած հանգանակները. որովհետեւ չենք կրնար զժախտաբար անկակիծ ուրանալ թէ մեծ վիճ մը փորուած է մեր համարին եղբայրներուն այժմեան Եկեղեցւոյն՝ ու Պարթեւ-Պահլաւ լուսամիտ մեր Հայրերուն հանգանակներուն միջեւ՝ Հետեւաբար առանց ծանրապէս մեղանշելու պատմական ողջմտութեան և հաւատարի ճշմարտութեան՝ չենք կրնար ստորագրել Գուրեան Տէր Ղեւոնդ Սրբազանին հետեւեալ յայտարարութիւններուն։

ա) «Հայ Եկեղեցւոյ կազմակերպութիւնը և վարչութիւնը բխած է ոչ թէ կեկեցական օրէնսդիր մարմնէ մը, այլ բուն իսկ հայ ազգին պատմութենէն։ Հայ Ազգը ինքն իսկ է պահապան ոչ միայն Եկեղեցւոյ բուն կազմակերպական և յառաջադաշական ուժին, այլ և նոյն իսկ ձայն ունի վարդապետական (ոչ դասանաբանական հարցեցերու մէջ)»։ Ան ունեցած է սկզբնաճիւղով վարչութիւն մը, Աշտիշատի հնագոյն ժողովին (365) մասնակցեք են նաև աշխարհականներ. իր այս ժողովը դականութեան շնորհիւ «Հայ Եկեղեցին իրապէս ժողովուրդին հոգիին խօսող հասարակութիւնը եղած է ցայժմ»։ (Տես Ժամանակ օգ. 14)։

Սակայն Սրբազանը պէտք էր այս վրձիռները որոտալէն առաջ լաւ նկատել որ Եկեղեցական վարչութիւնը, ըլլալ ան Հայուն կամ Յոյնին կամ Լատինին, մի միայն Քրիստոսէն կրնայ բխիլ առաքելական յաջորդութեամբ. ազգը կամ ազգային

պատմութիւնը անկարող է ի սպառ հոգեւոր իրաւասութիւն մը ստեղծելու, քանի որ աշխարհական ընկերութիւն մ'է, որ ոչ մէկ համեմատութիւն ունի գերբնական իշխանութեան մը հաստատութեան հանդէպ։

Այլ ալ «Հայ Եկեղեցւոյ կազմակերպութիւնը» հայ ազգէն բխած է, եթէ լաւ կշռելու ըլլանք բառին ամբողջական առումը։ Ամէն Եկեղեցի, եթէ այս անուան արժանի է, Քրիստոսէն ընդունած է իր հիմնական աստուածային սեփոյիտի կազմակերպութիւնը, զայն՝ որով է ապէս կը զանազանուի միւս ամէն աշխարհական ընկերութիւններէն, և զոր փոփոխելու համար ոչ թէ Հայ Ազգը, այլ և ոչ մէկ ազգ կամ Եկեղեցի իրաւունք ունի։ Եթէ Սրբազանը իրեն այդ վճիռը նոյն իսկ սոսկ եկեղեցական հիմնարկութիւն ունեցող բարեկարգական կազմակերպութեան և օրէնսդրութեան ամփոփել ուզէ, յայդ ևս չենք կրնար իրեն լիուրի համաձայնիլ, Հայ Ազգը կամ անոր պատմութիւնը՝ միայն շարժառիթի բայց երբեք օրէնսդրի դեր կատարած կրնայ նկատուիլ, Ֆալով միշտ Տիեզերական Եկեղեցին՝ իր իսկ Օրէնքով զիրար։ Բայց քրիստոնեայ ժողովուրդներու սոյն վերջին դերը Եկեղեցւոյ բարեկարգական կազմին վրայ՝ ոչ մէկ նորութիւն կ'ընծայէ. ամէն ազգի պատմութիւնը անի կամ նուազ անգամ է զուտ եկեղեցական ծագում ունեցող օրէնսդրութեան վրայ։

Աշտիշատու հնագոյն հայ ժողովին աշխարհականներու մասնակցութիւնը նոր փաստ մը չ'աւելցնեք. Նիկիոյ Ա. Տիեզերականին արդէն 40 տարի առաջ բազմեր էր կոստանդիանոս։ Նախնական ժողովներու մէջ ըրիստոնեայ թաղաւորներու և իշխաններու զահակցութիւնը սովորական էր, իբրեւ կարգապահութեան հսկող մը և զորձադիր իշխանութիւնը այն վճիռներուն՝ որոնք աշխարհական բազկի կարօտ էին։

Իսկ թէ հայ ազգը «վարդապետական ոչ դասանաբանական հարցերու մէջ» ալ ձայն ունեցած ըլլայ, այնքան նոր վարկած մ'է որ նոյն իսկ եզրներու իմացողութեան հա-

մար բացատրութեան կարօտ է։ Որովհետեւ հայ ազգը, հակադրուած «Հայ Եկեղեցւոյ» օրէնսդիր մարմնոյն՝ հայ ժողովուրդըն է։ Բայց քրիստոնեայ ժողովուրդը, ըլլալ Հայ կամ ոչ, ուսանող հօտն է։ և ոչ Ուսուցիչ մարմին. ուստի ո՞ր իրաւունքով կրնայ միանգամայն վարդապետ հանդիսանալ։ Ասոնք անիմանալի են։

բ) Սրբազանը Հայ Եկեղեցւոյ դաւանարանական ուրուագիծը տուած պահուն ըսած է. «Քրիստոսի աստուած — մարդկային բնութեան միութիւնը կամ Միաբնակութիւնը, զոր կ'ընդունի Հայ Եկեղեցին, Եփեսոսի ժողովին բանաձեւին համեմատ է, որ Ս. Կիրեղ Աղեքսանդրացիինն է, այսինքն «Մի Բնութիւն Բանին Մարմնացելոյ»։ Միաբնակութիւնը զոր Հայ Եկեղեցին կը դաւանի, Եւտիքէսէն կը տարբերի։ Հայ Եկեղեցին մի — բնութեանակուն է»։ — Իրաւ է Հայ Եկեղեցին, եթէ այսու կ'իմանանք մեր ուղղադաւան Հայրերու կանգնածը ու լուսաւորածը, որ դարեւորով մաքրուած է արտաքին ու ներքին մոլորութեանց դէմ ճշմարտութեան դրօշին տակ, Եւտիքական չէ, որով և ոչ միաբնակ, քանի որ Եւտիքէս էր որ աստուածային բնութեան մէջ լուծելով և ոչնչացնելով Քրիստոսի մարդկութիւնը — կամ մարդկային բնութիւնը՝ մեզի կու տար մէկ բնութիւն ունեցող Քրիստոս մը։ Սրբազանը չի կրը-

նար ասկէ բանաւոր կերպով տարածայնիքանի որ թէ Եփեսոսի և թէ Ս. Կիրեղի համաձայն կը հռչակէ ինքզինքը խնդրոյս մէջ. անոնք միաբնակ չեն։ «Մի Բնութիւն Բանին մարմնացելոյ» պաշտպանող Ս. Կիրեղը այնպէս երկարնակ է, ինչպէս 451ին Քաղկեդոնը և անոր ախոյեանը Ս. Լեւոն Ա. պապը։ Ս. Կիրեղի երկոտասան Նբագովքներէն, որոնք մեծ հեղինակութիւն վայելցին Եփեսոսի և յաջորդ ժողովներու մէջ, մինչև Քաղկեդոն՝ դաւանական ոչ մի տարբերութիւն կ'ընդմիջէ մարդեղութեան խորհուրդի մասին. ինչպէս Եփեսոս Ս. Կիրեղի հետ բացայայտ դաւանեցաւ բնութիւններու երկոտարիւնը, Քաղկեդոն նոյնը աստուածաբանական ճշգրիտ և հաստատուն եզրներով բացատրեց։ Եփեսոս յայտնաւորեցաւ նոյնքան յստակութիւն, որովհետև Ս. Կիրեղ չունեցաւ այդ կշռուած բառագիտութիւնը, թէև միշտ գերազանցօրէն ուղղադաւան էր. և երկրորդ՝ զիւսաւորաբար Նեստորական վրտանգը կը ստիպէր Ս. Հայրերը Քրիստոսի անձին միութեան ի ջատագովութիւն կեդրոնացնելու իրենց ուշը, քան թէ բնութեանց երկուութեան և տարբերութեան, որ ծայրայեղուած իսկ էր հակառակորդէն։ — Ամփոփ համեմատութիւն մը, Քաղկեդոնի դաւանագրի և Ս. Կիրեղի ժի՛ք նշովքներուն միջև, պիտի լուսաբանէ խնդիրը։

ԵՐԿՈՒՈՒԹԻՒՆ ԲՆՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ՀԱՄԱՎԱՏԱՍԽԱՆ ՅԱՏԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ՔԱՂԿԵԴՈՆ

«Ջեղեկելով Ս. Հայրերուն ամէնքիս միաբան կ'ուսուցանեմք. 1) Միեւոյն դաւանելի գործիքն և մեր Տէրը զՅիսուս Քրիստոս, մոյմը կատարեալ յաստատութեան և կատարեալ մարդկութեան մէջ, Աստուած ճշմարտապէս և մարդ ճշմարտապէս, ի բանական ձոգիւն և ի մարմնէ. 2) Համազայակեց չօր ըստ աստուածութեան, համազայակեց (≡ Բնութեանակեց) մեզի ըստ մարդկութեան՝, յամենայնի նման մեզի բաց ի մեղաք. 3) Նախ քան զյաւիտեանս չօր՝ մէ ծնած ըստ աստուածութեան, վերջին օրերուն

Ս. ԿԻՐԵՂ

«Ով որ չի խոստովանիր... թէ մի է Քրիստոս, իր յատուկ մարդկութեամբը, այսինքմը միանգամայն Աստուած և մարդ, յղովիսլ եղիցի» (կամ. Ն. Ծ.)

1) «Եթէ մէկը ըսէ թէ չօր Աստուծոյ Բանը Աստուած է և Քրիստոսի տէրը, փոխանակ խոստովանելու միանգամայն Աստուած և մարդ, ամոր համար որ Բանը մարմնի նկատմամբ ըստ գրքոյ. Ն. Ծ.» (կամ. Ե. 2) Եթէ մէկը համարձակի զՔրիստոս աստուածակիր (Θεοφόρος) մարդ կոչել, փոխանակ ճշմարիտ Աստուած անուանելու իբրև Բնութեամբ որ.

1. «Մերով բնութեամբնս մեծանի, Աստուած անմահ խոստովանի». մերով բնութեամբ մեծաւ և ոչ աստուած.

ծնութեամբ. ուրեմն մեկ մարդկային բնութիւն, մէկ ալ աստուածային՝ երկու կ'ընեն։

մէջ մոյմը մեր փրկութեամբ համար (ծնած) Մա-
րիամ Աստուածածինը զուսէմ ըստ մարդկու-
թեամբ:

Այսքանով տեսանք թէ երկու դաւա-
նազորներն ալ համաձայն են դէմքի մի-
ակութիւնը և աստուածային — մարդկային
բնութիւններն ընդունելու մէջ. բայց կա-
րելի է զեռ հարցնել թէ ասոնք իբրև մի
թէ արդեօք իբրև երկու որոշ, առջիոր,
անայայտ թնորթներն են ի միում փրկա-

ՔԱՂԱԿԵՐՈՒՄ

«Նոյմ Զրիստոսը Որդիմ և տէր միտծիմը՝ երկու
բնութեանց մէջ առջիոր (էն ծնա փոստն անսղիստաւ)
անայայտ և աւերածանելի դաւանելի է, ասանց երբեք
բնութիւններու տարբերութիւնը միութեան համար չըն-
կելու, ևս աւելի երկու բնութիւններու յատկութիւնները
մէկ անձի է մի գոյութեան մէջ համաձայնելով (օսո՜-
ւմանց ծէ մալլոն տիջ լիւծտիտոց էսպէրաս, քալ շէջ
էն քոծօսափոն քալ միան օքօստասս սոտրէստօսից) և
ոչ երկու անձերու բաժնուած կամ զստուած, այլ
միեւնոյն Որդիմ և միտծիմ Քրիստոս Աստուած Տէր
Յիսուս Զրիստոս, ինչպէս կամիսա մարգարէները
ամոր մասիմ և իմքմիմ Յիսուս Զրիստոս ուսոյց,
և մեր չայրերում համազանալը աւամզեց միգիտ»:

Ահա Ս. Կիւրեղ կ'ընդունի կրիին տաւ-
բեր, առջիոր բնութիւններ փրիստոսի մէջ
ամէն անգամ որ կ'անուանէ Աստուած և
մարդ. Բանը՝ որ ըստ մարդկութեան մար-
մնացեր է Ս. Կրիստէն, մարմնով չարար-
ուեր ու խալուեր է, որ մարդկութեան մի-
ացեր է ի միում անձին, զոյացական սերտ
միութեամբ մը, զոր ինքը թնական կը կոչէ

դէ, ինչպէս որ Բամը մարմնիմ եղաւ և մեզի նման
մասնակցեցաւ մարմնոյ և արեան, Ն. Ե.՝ (կամ. Ծ).
Յ) Եթէ մէկը խոստովանի թէ Նմանուել ճըշ-
մարիտ Աստուած է, և ամոր համար ալ Ս. Կոյսը
Աստուածածին, որովհետև ծնաւ ըստ մարդկութեան՝
մարմնացած Աստուծոյ Բամը, Ն. Ե.՝ (կամ. 1)՝:

տոսի. Ս. Լևոն Ա. պապը առ Փշարեանս
գրած էր. «Երկու թնորթներու և զոյա-
ցութիւններու ուրոյն յատկութիւնները ան-
խառն մնալով մէկ անձի մէջ միայն»,
որուն համեմատ վճռեց նաև Քաղկեդոն,
որոնցմէ Ս. Կիւրեղն ալ չի տարածայնիւր:

Ս. ԿԻՒՐԵՂ

«Ծնաւ (Աստուածածին) ըստ մարդկութեան՝ մար-
մնացած Աստուծոյ Բամը» (կամ. 1).

«Ով որ չի խոստովանի թէ Աստուծոյ Բամը
չարչարուեցաւ մարմնով, և խաչուեցաւ մարմնով, և
ճաշակեց մահը մարմնով, և եղաւ անդրանիկ ի մե-
ռելոց ըստ որում Կեանք է և Կենդանացուցիչ Իբրև Աս-
տուած, Ն. Ե.՝ (կամ. 12)՝:

«Ով որ չի խոստովանի թէ չոր Աստուծոյ Բամը
մարմնոյ (= մարդկութեամբ) միացաւ ի զոյութեամբ
(= յամենիմ) (քա՞ծ՝ նոծօսափոն) և թէ մի է Զրիստոս
իւր մարմնովը, Նոյմը՝ Աստուած միանգամայն և
մարդ. Ն. Ե.՝ (կամ. 9)՝:

«Ով որ Զրիստոսի մէջ կը բաժմէ անձները
(= զոյութիւնները, ծաւթէ տէջ օքօստէսից) յետ
միութեան, զամոռն մի միայն արժամեաց և կամ
հեղինակութեամբ կցորդութեամբ (սոնափաւ) զու-
գելով և ոչ թէ աշմպիսի կապով մը որ միութեան
շնորհիւ բնական եղած է (քա՞ծ՝ ձնասս փոստիյն), Ն.
Ե.՝ (կամ. 3)՝:

հակադրելով Նեստորի պատահական մի-
ութեան՝ որ երկու բարեկամներու կամ տի-
րոշ ու ծառայի միջև կը զուգուի: Աղեք-
սանդիոյ Հայրապետը միշտ հետամուտ
չնշելու նեստորամիտ բաժանումը երկու
անհատներու, կը պնդէ անձնական անհա-
տական միութեան՝, որպէս զի ցուցնէ թէ
Մի է Նոյմը, որուն աստուածային ու մարդ-

1. Տես նաև 10, 11, 12 կանոնները:

9. Հոս անձ (= persona, քոծօսափոն = դէմք), Բնու-
թիւն (= natura, փոսից) բառերը իրենց այժման ըն-
դունումով կը զործածենք բառովէն մը չլի-
բաձեւու համար խնդրի:

8. Կարելի է համեմատել 11 կանոնն ալ. «Ով որ չի
խոստովանի թէ Տեսնա մարմինը կենդանացուցիչ է և

չոր Աստուծոյ թանկն սեփական, այլ իբր թէ իրմէ զառ
ուրիշի մը ըլլաւ որ Անոր միացած է իր արժանեաց
համար... և ոչ թէ, ինչպէս արեւը կենդանացուցիչ է ու
ըզհետեւ թանկն յատուկ է (= սեփական) որ ամէն ինչ
կարող է կենդանացնել, Ն. Ե.՝: Ահա մարդկութիւնը
տարբեր է աստուածութենէն, որուն սեփականում է
անձնաւորական միութեան շնորհիւ:

կային կրկին բնութիւնները լիովին կ'ընդունէր, զոհուած է մեր փրկութեան համար, և իւր աստուածային Անձին անհուն արժանեաց շնորհիւ յաջողեւր է փրկել մեզ (տ. Մ. Ք. Գ. 76, 1208)։ Նոյն Հայրապետը իր աստուածաբանական երկերուն մէջ յաճախ լուսաբանած է իր միտքը, որոնցմէ մին միայն յիշենք. «Դիտելով (Քրիստոսի) մարդեղութեան եղանակը կը տեսնենք թէ՛ երկու բնութիւններ (աստուածային ու մարդկային) անբաժանելիորէն միացելու են (= հերքումն Նիստորի), անշփոխ է անայայտ, մարմինը՝ մարմին է և ոչ աստուածութիւն, բեկ Աստուծոյ մարմինը եղած է. նոյնպէս Բանը (յինքեան) Աստուած և ոչ մարմին, բեկ ստորինաբար մարմինը իրեն ջրառ (= հերքումն ապագայ միաբնակութեան) (տ. Մ. Ք. Գ. 77, 232, Եր. 45)։

Այսոնց պիտի պարզեն թիւ փոսէ ԹԵՕԾ ԱՇՅՈՒ ՍԵՏԱՐԽԱՅԷՆԴ «ԱՄԻ բնութիւն Բանին մարմնացելոյ» ծին իմաստը, և ոչ թէ հակառակը. ուր փոսէ = անձ, անկախ գոյութեամբ օժտուած Թանձրացեալ գոյացութիւն մը, ուստի այդ առածին միտքն է. «մի է մարդացած Բանն Աստուած» և ոչ երկու ըստ Նիստորի, և կամ բացայայտագոյն՝ Քրիստոս Աստուածամարդը մի է, և ոչ թէ Բանն Աստուած և Քրիստոս մարդ՝ իրեն Տէր ու ծառայ կամ երկու ընկերները՝ Դիտել կու տանք որ Ս. Կիրիլի բառազետութիւնը անհաստատ եղած է, և փոսէ, օսէս, նթօսէս եղանակը զանազան միտք ունին իր զրուածոց մէջ. գրեթէ միշտ շարադրութենէն դատելու ենք անոնց մասնական առումը. Երկրորդ՝ այդ առածը «ԱՄԻ բնութիւն...», Ս. Կիրիլի ինքնատիպ արտադրութիւնը չէ, այլ իրմէ հնագոյն Ապոկրիֆաւր Լաոդիկեցիին է, և Ս. Կիրիլի զայն Աթանասի համարելով իրեն գէշն մը գործածեց Նիստորի դէմ՝ Քրիստոսի անձնադրական միութիւնը պատշաճօնաբար

Համոզուած ենք որ տսոնք հնութիւններ են գիտական աշխարհի մէջ, ամենուն

ծանօթ և ընդունուած անվիճելի պատմական ճշմարտութիւններ, կրկնելը ու երեքկնելը աւելորդ ըլլալու չափ եթէ առիթ տրուած չըլլար, Խնդրոյս շուրջ Օնձնեցի Հայրապետէն մինչև Տարսնի փողը, որմէ մինչև Մեծ Սերաստացին՝ հաւատքի ախոյեանը, և անոր որդիքը, մինչև ցայսօր ճոխ մատենադարան մը ձևացած է արդէն։ Դարձեալ ստոյգ է թէ միաբնակութիւնը հայ Եկեղեցւոյ դաւանութիւնը եղած չէ, բացառութեամբ մի քանի աղավաղող շրջաններու և մոլորեցուցիչներու հերձուածներուն. առ այս պիտի բաւէ մի անգամ ընթերցել մեր Ծիսարանը, եթէ երբեք բախտը չունինք ուսումնասիրելու մեր Հայրերը և ժողովական շատ մը որոշումները, Լաւ զինանք որ այս կամ այն տգէտը, կամ հերձուածապետը, եթէ նոյն իսկ ժամանակ մը վառած ըլլայ ան Հայ ըրիտտոնէութեան մեծամասնութիւնը, յանդիման պիտի ներկայացուի մեզի իրեն Գրեգորներու, Սահակներու և Ներսէսներու ջանքով լուսաւորուած Հայ Եկեղեցին։

Յոյժ փափաքելի էր որ Տ. Ղևոնդ Եպս. Դուրեան Սրբազանին հետ համօրէն մեր համազգի և ի հաւատս իսկ համամայր եղբայրները՝ իրենց այսօրուան Եկեղեցւոյն ծանուցած սկզբունքին ճշմարտապէս հաստատ մնային, տրամադիր զրկելու մինչև անոր յետին եզրակացութիւնները. կաթողիկէ Եկեղեցին լիով կը շնորհէ իրենց Ս. Օգոստինոսի «Աղատութիւն յերկայնակեան», և միայն Ան կրնայ. միւսներուն տրուածը ապերաւանսութիւն է և ստրկութիւն մոլորութեան. կաթողիկէ Եկեղեցին կը կանխէ «յվմենեյանի սիրոյ» մէջ, միայն թէ իրենց արի մնան «ի կարեւորութիւնը» պահպանելու մէջ. Բայց այս կարեւորը ըստ զմեզ սահմանել կարելի չէ, հարկ է պրպտել զէթ Ս. Գիրքը և Ս. Հայրերը՝ Եկեղեցական աւանդութեան ջահը ի ձեռին, փոխանակ Անկիլիզանութեան կամ Բողոքականութեան զերկը նետուելու որոնք խաւարի շղթաներով միայն կրնան կաշկանդել։

1. Յոյն բնագրին ճշգրիտ թրգմ. է. Մի բնութիւն Աստուծոյ Բանին մարմնացելոյ։

